

ВІДГУК

офіційного опонента доктора філософських наук,
професора **Газнюк Лідії Михайлівни**
на докторську дисертацію **Гречкосія Руслана Миколайовича**
Культура консьюмеризму в контексті глобалізаційних процесів:
антропологічна перспектива
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук
за спеціальністю 09.00.04 – філософська антропологія, філософія культури
033 – філософія

Дисертаційне дослідження присвячене актуальній та суспільно значущій проблематиці антропологічних вимірів глобалізованого консьюмеризму та його впливу на формування ідентичності, соціальних практик і культурних трансформацій у сучасному світі. Актуальність обраної теми не викликає сумнівів, адже глобалізаційні процеси, цифровізація соціального простору, трансформація економічних відносин, розвиток платформного капіталізму та нових медіа істотно змінюють механізми соціальної інтеграції та способи формування індивідуальної й колективної ідентичності. В умовах війни та масштабних суспільних трансформацій в Україні проблематика консьюмеризму набуває додаткових вимірів, пов'язаних із волонтерськими практиками, військовим фандрайзингом, цифровою солідарністю та новими формами соціальної мобілізації.

Дисертаційна робота Руслана Гречкосія охоплює широкий теоретико-методологічний горизонт дослідження, що включає підходи філософської антропології, критичної теорії, феноменології, семіотики, постструктуралізму, теорії практик та дискурс-аналізу. Дисертант вдало інтегрує концепції класичної та сучасної соціально-філософської думки, демонструючи здатність працювати з різними методологічними традиціями при дослідженні культури споживання.

У представленому дисертаційному дослідженні методологічно обґрунтовано культура консьюмеризму (суспільства споживання) в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій, з особливим фокусом на специфіці українського соціокультурного та воєнного контексту.

Мета роботи сформувала певні ракурси уваги до концептуалізації феномену «військового консьюмеризму» та інтерпретації масового військового фандрайзингу не просто як благодійності, а як демонстрації специфічної споживацької практики, що працює на захист національної суб'єктності. Цікавим є також руйнування лінійних тез про «одноразовість та масовість» як суто деструктивних явищ та виявлення їхньої адаптивної функції в умовах військового стану. Науковий інтерес становлять запропоновані автором концепти «військового консьюмеризму» та «гібридної резистентної глобалізації», які можуть стати підґрунтям для подальших досліджень трансформації економічної поведінки суспільств на тлі кризових умов буття. Позитивної оцінки заслуговує прагнення здобувача врахувати специфіку українського контексту, особливо в контексті війни, що дозволяє розглядати консьюмеризм не лише як механізм відтворення капіталістичних відносин, але й як інструмент соціальної мобілізації, адаптації та колективної стійкості. Особливий інтерес викликають запропоновані концепти «військового консьюмеризму» та «гібридної резистентної глобалізації», які претендують на наукову новизну та можуть стати предметом подальшої теоретичної розробки.

Текст дисертації допомагає відкрити завісу невідомості та відповісти на низку запитань, які стосуються різних ракурсів і сфер у взаємовідносинах людини і суспільства, й показати, що консьюмеризм у XXI столітті перестав бути суто економічним актом купівлі-продажу, перетворившись на тотальну знаково-символічну систему, яка конструює людську ідентичність. Особливо цінним є намагання осмислити, як ці глобальні капіталістичні матриці функціонують в екстремальних умовах сучасної України (екзистенціальні загрози, війна, економічна криза).

У процесі знайомства з роботою відкривається її чітка архітектоніка і стає зрозуміло, що дисертант на основі низки методологічних студій і евристично плідних концепцій пояснює феномен консьюмеризму, формуючи як економічний, так й культурний вектори становлення та розвитку особистості в сучасному глобалізованому світі.

Стилістика компонування роботи та підбір джерел, а також особливості використаних методів дозволили автору вибудовувати досить цікаву аналітичну стратегію дослідження, у якому виокремлюються феномен *консьюмеризму* як самостійного парадигмального гібриду класичного суспільства споживання, у якому споживчі практики трансформуються з інструменту статусної диференціації та гедоністичного самовираження в механізм забезпечення фізичної автономії, адаптації та витривалості.

В шести розділах роботи, залучаючи класичний філософський спадок (від Платона до Гайдеггера), західний постмодернізм та неомарксизм (Бодрійяр, Дебор, Бурдєс, Фуко, Жижек), та праці сучасних вітчизняних вчених (В. Кремень, Н. Хамітов, Т. Лютий та ін.) вперше в українській філософській думці обгрунтовано *масовий військовий фандрайзинг* як новий, унікальний різновид консьюмеристських практик, який набуває ролі екзистенціального акту та сили прямої демократії, а також етичної солідарності та символічного захисту національної суб'єктності (попри функцію благодійності чи «соціально відповідального споживання»).

Варто визнати, що новизна положень пропонованої до розгляду дисертації забезпечується оригінальністю авторського підходу до аналізу нових аспектів дослідження трансформації суспільного буття, що, з одного боку, вимагає використання таких понять, як «консьюмеризм», «споживацтво», «культура споживання», «consumer culture» та «суспільство споживання», а з іншого – їх наукового пояснення у рамках соціальної філософії, філософської антропології, соціології, філософії економіки та культурології, і це реалізується дисертантом через оригінальний авторський

стиль, у якому думка розгортається через запитання, міркування, аналіз та висновки.

Автор у межах свого дослідження досить вдало узгоджує методологічні матриці авторів, що стоять на протилежних світоглядних позиціях, залучаючи метафізику Р. Декарта (де суб'єкт є автономним, раціональним центром), постструктуралізм М. Фуко та Ж. Дерріда (де суб'єкт «децентрований» або «помер», а ідентичність є лише ефектом мовних/владних диспозитивів) та психоаналіз Ж. Лакана (де Я – це ілюзія, сформована Іншим).

Текст дисертації характеризується надмірною концептуальною насиченістю та значним розширенням кола залучених теоретичних підходів, що місцями ускладнює збереження внутрішньої логічної цілісності дослідження. Загалом текст справляє враження змістовного, актуального та амбітного дослідження, яке має значний потенціал для розвитку сучасної соціальної філософії, філософської антропології та досліджень культури споживання в умовах глобальних трансформацій.

До переваг дисертації можна віднести і те, що дисертаційне дослідження добре структуроване і має чітко виділені логічні і смислові блоки. Суттєвим здобутком дисертанта є й те, що йому вдалося інтегрувати філософсько-економічний та філософсько-антропологічний підходи до аналізу консьюмеризму як одного з визначальних феноменів сучасного глобалізованого суспільства. У розкритті проблемного потенціалу дисертаційної теми переконливим виглядає обґрунтування того, що консьюмеризм формує не лише економічні, а й культурно-ціннісні засади розвитку особистості, що зумовлює необхідність його дослідження крізь призму впливу на трансформацію людської суб'єктності та смислових засад економічної поведінки.

Звертаючись до поняття *військового консьюмеризму* як самостійного парадигмального гібриду класичного суспільства споживання, дисертант обґрунтовує думку про споживчі практики, які з інструменту статусної диференціації та гедоністичного самовираження трансформуються в

механізм забезпечення фізичної автономії та адаптації. Автор робить висновок, що масовий військовий фандрайзинг є специфічною формою консьюмеристських практик, яка поєднує механізми громадянської самоорганізації, етичної солідарності та символічного захисту національної суб'єктності. У розкритті проблемного потенціалу дисертаційної теми переконливим виглядає запропонований концепт «гібридної резистентної глобалізації», що характеризує українську модель поєднання традиційних економічних практик із цифровими платформними технологіями як механізмів забезпечення суспільної стійкості в умовах війни. Залучивши до дослідження структурну антропологію К. Леві-Стросса та архетипічну парадигму мономіфу Дж. Кемпбелла, дисертант акцентує увагу на особливостях комодифікації сакрального та архаїчних культурних практик в умовах пізнього капіталізму, зокрема їх трансформацію в інструменти ринкової комунікації та суспільної мобілізації. Задум автора полягає у тому, щоб осмислити специфіку плинної ідентичності сучасного суб'єкта в кризових умовах, розкрити її адаптивний потенціал як чинника збереження індивідуальної та національної суб'єктності. Цікавим у науковому відношенні є аналіз діалектики масовості та одноразовості, що за умов війни трансформуються з чинників дегуманізації у механізми суспільної адаптації та виживання. Пан Руслан Гречкосій аргументовано доводить взаємозв'язок глобалізації та консьюмеризму як взаємозумовлених соціокультурних процесів, що в українських реаліях набувають форми гібридного консьюмеризму, який поєднує ринкові механізми з практиками громадянської солідарності. Предметом авторських роздумів стало осмислення ролі цифрової колоніальності та наглядового капіталізму у трансформації українського суспільства, де цифрові платформи одночасно виступають інструментами контролю та засобами підтримки суспільної суб'єктності. Акцентуючи увагу на соціальних аспектах буття, дисертант визначив можливості та межі впливу сучасного глобалізованого

консьюмеризму на людину ХХІ століття та обґрунтував методологію трансформації економічних смислів в майбутній перспективі.

Водночас видається не зайвим висловити декілька питань та міркувань, відповіді на які, не змінюючи в цілому позитивну оцінку дисертаційного дослідження, можуть слугувати проясненню позиції автора та більш точному розумінню окремих положень роботи, а також сприяти новим евристичним результатам в подальших дослідженнях проблематики.

1. Предметом авторських роздумів стала межа між трансформацією консьюмеризму у воєнний час та звичайним інструментальним використанням ринкових каналів для виживання і солідарності. Автор доводить, що якщо споживання стає «екзистенційним актом» опору та солідарності (донати, фандрайзинг, купівля військового спорядження); але чи залишається воно «консьюмеризмом» у сутнісному розумінні цього терміна (який історично пов'язаний із надлишковим споживанням, капіталістичним відчуженням та створенням штучних потреб)? Чи не відбувається тут романтизація класичних капіталістичних інструментів?

2. Окреслюючи межі «гібридної резистентної глобалізації» стосовно того, чи здатна «економіка виживання» та цифрові платформи в Україні реально протистояти «внутрішньому неоліберальному поглинанню», або вони, навпаки, прискорюють його, дисертант зазначає, що українська модель протистоїть неоліберальному поглинанню через поєднання традиційної мережевої взаємодопомоги з цифровими платформами. Проте цифрові платформи (соціальні мережі, банкінгові застосунки) самі по собі є авангардом «наглядового капіталізму» (за Ш. Зубофф). Чи не є використання цих платформ формою ще глибшої інтеграції українського суспільства в глобальні неоліберальні структури під гаслом опору?

3. У дисертації вказано, що ритуали та патріотичний брендинг «обслуговують водночас і ринок, і національну мобілізацію». Однак у суспільстві ці явища часто викликають етичне відторгнення, то ж де пролягає

антропологічна та моральна межа між продуктивною легітимацією символів та їхньою деструктивною симуляцією (за Бодрійяром)?

4. Вказуючи на діалектику масовості й одноразовості, дисертант стверджує, що масовість та одноразовість здатні перетворюватися на чинники виживання (наприклад, одноразова медицина, швидка логістика на фронті тощо). Але як це узгоджується з декларованою у завданнях щодо мети прогнозування «стійкого розвитку» суспільства та «екологічного прагматизму» 2025–2026 років? Яким чином «одноразовість» речей у культурі споживання може трансформуватися у «чинник виживання» без катастрофічних екологічних та ментальних наслідків для суспільства у майбутньому?

5. Потребує уточнення твердження про перетворення споживання на «культуру протесту», оскільки не всі практики відповідального або екологічного споживання можуть бути інтерпретовані як форми соціального опору.

Разом із тим висловлені зауваження мають переважно рекомендаційний та дискусійний характер і не знижують загальної позитивної оцінки дослідження.

Дисертаційна робота Руслана Гречкосія є самостійним, завершеним і цілісним науковим дослідженням, присвяченим актуальній проблемі сучасної соціальної філософії та філософської антропології. Отримані результати характеризуються науковою новизною, теоретичною значущістю та практичним потенціалом використання у сфері соціально-філософських, культурологічних та антропологічних досліджень.

В цілому представлена дисертаційна робота демонструє високий науковий потенціал, характеризується глибоким теоретичним пошуком та пропонує оригінальні евристичні концепти, що мають суттєве значення для розвитку сучасної філософії та української гуманітаристики. Дана дисертація відкриває нові можливості для подальших досліджень в галузі філософської антропології, філософії культури, соціальної філософії та філософії історії, а

також у трансдисциплінарних вимірах практичної філософії як у культурно-антропологічному, так і у економічному аспектах. Публікації автора в ідейному і концептуальному плані висвітлюють основні положення дисертаційного дослідження. Робота пройшла належну апробацію, про що свідчить географія участі автора у наукових конференціях і семінарах та презентації дисертаційного дослідження.

За змістом та оформленням дисертація Гречкосія Руслана Миколайовича «Культура консьюмеризму в контексті глобалізаційних процесів: антропологічна перспектива» відповідає вимогам пп. 7, 8 та 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року №1197, а публікація і апробація результатів відповідає наказам Міністерства освіти і науки України «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» № 1220 від 23.09.2019 р. і «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 23 вересня 2019 року №1220» №496 від 27 травня 2022 р.

За сутністю проблем і характером їх дослідження робота відповідає вказаній спеціальності, а її автор Гречкосій Руслан Миколайович заслуговує на присвоєння йому наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.04 – філософська антропологія, філософія культури.

Офіційний опонент
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри гуманітарних наук
Харківської державної
академії фізичної культури

 Лідія ГАЗНЮК

Ректор Харківської державної
академії фізичної культури

 В'ячеслав МУЛИК

Підпис Л.М.Газнюк завіряю
Начальник відділу кадрів
Харківської державної академії
фізичної культури

 Інна МІРОШНИЧЕНКО

